

Økonomiens dogmer

BOKOMTALE: Boken *Hysj vi regner* gir en tankevekkende rapport og innsiktsgivende kritikk fra innsiden av økonomistudiet.

Av Bent Sofus Tranøy, professor i statsvitenskap ved Høgskolen i Hedmark og Campus Kristiania

Denne anmelder er i en viss forstand uvanlig godt stilt til å vurdere Roman Linneberg Eliassens bok om virkelighetsflukten i moderne økonomisk teori – *Hysj vi regner*. Jeg har nemlig selv forsøkt å tenke gjennom og formidle mye av den samme tematikken, jeg har bare ikke fått det like godt til som Eliassen.

Dette er en fenomenal liten bok. Internasjonalt har det lenge vært en trend at ledende forskere skriver gode populærvitenskapelige bøker pakket med dyp kunnskap, formidlet slik at folk forstår det. Her har vi en norsk bok, skrevet av en doktorgradsstudent i Cambridge, som ikke står tilbake for disse.

På 100 relativt små sider analyserer han mainstreamøkonomenes flukt fra virkeligheten i en presis teoriehistorisk ramme, uanstrengt informert av profesjonssosiologi, vitenskapsteori, læringspsykologi, økonomisk historie ispedd litt fysikkhistorie og kanskje viktigst, den autoriteten det gir å faktisk å ha strevet seg gjennom et masterstudium i økonomi han selv feller følgende dom over mot slutten av boka:

"Å undervise mainstream økonomi slik de norske universitetene (og de fleste andre rundt om i verden) gjør i dag, uten en gang å nevne det mylderet av alternativer som eksisterer, grenser til indoktrinering og er ikke en universitetsutdanning verdig" (s. 101).

Dette stoffet er vanskelig å formidle, for moderne [økonomisk teori](#) gjør så snirklete resonnementer for å komme fram til sine absurde «resultater» at folk utenfor faget kan ha vondt for å tro at det er sant. Men jeg tror Eliassen kan lykkes: Boka er ledig, uten å være overflatisk, språket er godt og tankene er klare.

Finans- og fagkrise

Boka innledes med et enkelt og effektivt dramaturgisk grep. Unge Eliassen begynte å studere økonomi høsten 2008. Dette er høsten da Lehman Brothers gikk konkurs og AIG (og dermed indirekte flere av AIGs store kunder på Wall Street) ble reddet av amerikanske skattebetalere og verdensøkonomien «ble kastet inn i sin største krise siden den store depresjonen». «Jeg trodde jeg var kommet til rett sted til rett tid», skriver han. Men det var han ikke. Han tok et økonomistudium som er normert til fem år, men må i etterkant bare erkjenne (og vi snakker om et masterstudium i et

fag som kaller seg samfunnsøkonomi her): «Jeg lærte ingenting om finanskrisen eller eurokrisen i løpet av studiet. De ble knapt nevnt på forelesningene» (s. 5).

Hvorfor det? Hvordan ble økonomistudiet slik? Og betyr det noe, hva står på spill? Resten av boka er i grunnen et sammenhengende forsøk på å svare på disse spørsmålene. Økonomi er et stort fag, med mange spennende forskningsresultater på ulike empiriske områder. Hvordan kan det da ha seg at studiet er så ensartet mainstream og at den samme mainstream-økonomien (som dominerer helt i sentrale institusjoner som finansdepartementer, sentralbanker og IMF/OECD) sviktet fatalt med hensyn til å advare mot faren for finanskrisen og fortsatt svikter med hensyn til å forebygge nye?

Metodologiske svakheter

Eliassen kritiserer det han mener er essensen i økonomifagets vesen, en metodologi som kretser rundt *formalisme*, *likevektsfetisjisme* og *metodologisk individualisme*. Formalismen skaper et bias i retning av å konsentrere seg om fenomen som lar seg modellere matematisk, supplert av vilje til å presse fenomen som strengt tatt unndrar seg matematiske framstillinger inn i modellene de også. Likevektsfetisjisme gir en forestilling om at markedssystemet er selvstabiliserende. Derfor skal kriser «egentlig» ikke forekomme, men når de likevel dukker opp forstås de som et sjokk som kommer utenfra. De er generert av ny teknologi eller noe sånt noe, ikke av systemet som sådan.

LES OGSÅ: [Hva kan vi lære av Keynes?](#) • [Innovasjon gjennom tidene](#)

Den metodologiske individualismen innebærer på sin side et krav om at alle sosiale fenomen skal forklares med utgangspunkt i individuelle handlinger og valg. Dette premisset er trivielt sant hvis man tolker det som at alle sosiale fenomen har individuelle manifestasjoner, men kan lede galt av sted hvis det innebærer en overdreven tro på hva man kan forstå ved å generalisere og aggregere fra enkeltmenneskers valg (se under), eller hvis det svekker interessen for det vi kanskje kan kalle genuint kollektive fenomen slik som språk og kultur. Det første poenget er en gammel innsikt, men det finnes faktisk grener av samfunnsøkonomien som later til å ha glemt den, mens det siste har vist seg å være et problem i faglig praksis, om det ikke følger med nødvendighet av premisset om metodologisk individualisme.

Heroiske forutsetninger og absurde resultater

Eliassens grep med å avdekke et slags økonomiens «grunnfjell» er vellykket, så vel faglig som med tanke på formidling. Det fungerer som startpunkt for resonnementer som viser hvordan mainstream-økonomi har rotet seg inn en serie absurditeter. Vi kan nevne noen som:

- At makroøkonomien kan modelleres med utgangspunkt i én aktør, en såkalt representative agent. Nøkkelinnsikten til makrofaget pionererer, de som «oppfant» makroøkonomien og satte den på begrep, Keynes i England og Frisch her hjemme, var den motsatte. For dem

var det et hovedpoeng å kunne fange det som på engelsk kalles «fallacy of composition» eller at summen av individuelt rasjonelle handlinger kan bli til en ulykke på samfunnsnivå. Hvis bankene, bedriftene, husholdningene OG staten skal spare for å møte motgangstider, hvor skal da etterspørselen etter varer og tjenester som i neste omgang skaper investeringsvilje og nye jobber komme fra?

- At underskuddsbudsjettering aldri virker stimulerende på økonomien fordi hver og en av oss rasjonelt forventer en skatteøkning, slik at vi straks setter av penger til å betale for denne (dette følger av noe slike økonomer kaller Ricardiansk ekvivalens).
- At arbeidsledighet er frivillig, og at det som kan se ut som en stigning i ledighet egentlig reflekterer at flere nå ønsker mer fritid (gitt gjeldende lønnsnivå og arbeidsvilkår).
- Ideen om at økonomien og finansmarkedene i hovedsak er stabile.
- At forbrukeren er suveren og dominerer tilbudssiden med sine klare og ufravikelige preferanser utviklet uten påvirkning fra andre. Og at vi derfor kan regne med at jo mer av ressursene som allokteres i markeder desto høyere samfunnsøkonomisk effektivitet får vi, fordi da får alle gjennomført de valg som er best for dem selv.
- At finansinstitusjoner ikke er viktige, de er i grunnen bare nøytrale overføringsmekanismer og kan utelates fra økonomiske modeller. Det ble de også fra sentralbankenes (!) såkalte DSGE (Dynamisk Stokastiske Generelle Likevekts/Ekvilibriums)-modeller i perioden før finanskrisen som smalt i 2008.

Disse ideene har faktisk har påvirket tenkningen, politikken og reguleringen av markeder – det er derfor de er viktige. Vi kan ikke bare le dem bort eller unnskyldte faget med at det finnes jo flere andre ideer. Det er disse ideene som har dominert politikktviklingen innenfor finansregulering og makroøkonomisk styring og det er ikke tilfeldig; disse ideene er privilegerte av fagets egne forutsetninger, særlig slik de har utviklet seg siden 1980-tallet.

Vi kunne gått inn i denne materien fra flere vinkler. Vi kunne diskutert hvordan nyklassiske ideer begrenser og etter min oppfatning ofte villeder tekningen på områder som konkurranse, skatt, fordeling eller hva som leder til økonomisk vekst. Eliassen konsentrerer seg naturlig nok om å vise sammenhengen mellom fagets problematiske metode og den dramatiske mangelen på intellektuell beredskap som preget fagets praktikere i perioden da ubalansene som sendte oss inn i både finans- og eurokrise bygget seg opp. Det er ikke så mange som snakker om det nå, og fordi det er de samme kreftene som dominerer faget i dag blir de «skyldige» heller ikke i tilstrekkelig grad holdt ansvarlig for det. Men i perioden før 2008 var det faktisk vanlig å snakke om at finansmarkeder var vidunderlig effektive og stabile (den såkalte "efficient markets"-hypotesen), og med hensyn til den makroøkonomiske styringen snakket man om «the great moderation». Den amerikanske

sentralbanksjefen fra 2006 til 2014, Ben Bernanke, brukte begrepet for å skryte av den økonomiske styringens store framskritt etter 1990. Poenget var kort fortalt at det vi gjerne kaller nyliberale ideer i praksis ga oss en optimal miks av stabilitet og vekst. I lys av det som skjedde etterpå fortøner hele ideen seg som både latterlig og verre, uaktsom inntil det livsfarlige.

LES MER: [En klassisk krisedebatt](#)

Eliassen er også konstruktiv. Han trekker på flere tenkere, men først og fremst på sin ekspertise på Keynes – og tradisjonen etter ham – til å vise hvor enkelt tilgjengelig vettuge alternativer til mainstreamøkonomien er. Eliassen bruker mindre harde ord enn jeg gjør. Han tilhører en generasjon som i andre europeiske land (men ikke i noen særlig grad i Norge?) under innrykket av en voldsom finanskriser bare ber om pluralisme i stedet for indoktrinering. All min erfaring med økonomilaugets håndtering av kritikk gjennom årene tilsier at kravet ikke vil bli imøtekommet. Det faktum at 2008 ikke endret på grunnleggende metodologiske premisser, verken her eller der, gjør det lett å bli svartsynt.

Fremskritt?

Det ligger et dilemma her. Så godt som alle forskere – inkludert undertegnede – tror jo på vitenskapens selvstyre som den eneste gode modellen. Det er litt som med [demokratiet](#); finnes det egentlig noe alternativ? Men hva gjør man da hvis selvstyre forfaller og blir til lukking, ensretting og farlig irrelevans? Hva gjør man når en formidable krise, en opplagt paradigmeskifte-utløser som krisen av 2008 ikke leder til noen vesentlige endringer i hvem som har faglig prestisje, definisjons- og faglig sosialiseringsmakt?

Jeg vet ærlig talt ikke. Eliassen er kritisk tenkende, begavet, bredt og historisk belest, kreativ og med en uvanlig god penn. Ikke alle kvalitetene borger for et godt liv innenfor økonomifaget. Jeg håper jeg tar feil og at det gradvis kommer framgang initiert innenfra. At ikke minst den grenen av økonomien som har tatt etter og videreutviklet de kognitive psykologenes eksperimenter på hvordan folk faktisk opptrer i valgsituasjoner og dermed har påført seg selv og faget et langt rikere og mer realistiske «mikrofundamenter» som til slutt vil penetrere og endre studiet av makroøkonomi og finans slik at vitenskapen igjen kan gjøre framskritt «funeral by funeral».

Denne anmeldelsen er en utvidet versjon av teksten «Flukten fra virkeligheten» som ble trykket i Klassekampen 20. februar 2016.